

Verslag presentatie en excursie Voedselbos Amsterdam Zuidoost (VBAZO)

De uitleg over het ontstaan van dit voedselbos werd gegeven door Renate Nollen van Urbaniahoeve, 'a social lab for urban agriculture' www.urbaniahoeve.nl.

Dit lab kreeg in 2018 de vraag vanuit het sociaal domein van stadsdeel Zuidoost of zij door middel van groen iets konden doen aan een groep 'hangmannen' rond metrostation Kraaiennest. Zij gingen in gesprek met de mannen en ontdekten dat het een vriendengroep van werkende mannen betrof, die geen andere ontmoetingsplaats hadden. Toen zij deze conclusie terugkoppelden aan het stadsdeel, leek het de betreffende ambtenaren toch leuk om hun plan uit te voeren. Het plan van Urbaniahoeve was om een eetbaar en biodivers landschap te creëren waar er nu alleen uitgestrekte velden met gras en bomen zijn, tussen de Bijlmerflats.

Het idee was om in dit landschap lagen toe te voegen, en te werken met social design, dus bewoners laten mee-ontwerpen, en uiteindelijk om met bewoners praktijkgemeenschappen te vormen die stukken voedselbos zouden gaan beheren.

Voor de werving werkte het in de K-buurt niet om met flyers te werken: mensen kunnen alleen bereikt worden door via de bestaande communities of groepen te werken. Er was vanaf het begin veel belangstelling, en er is inderdaad samen ontworpen op wekelijkse bijeenkomsten, de buurt is bekeken, er is samen aangeplant en er zijn nu 4 praktijkgemeenschappen. Het VBAZO strekt zich uit over 55ha parkachtig gebied tussen de flats en onder de verhoogde metrobaan tussen Ganzenhoef en Kraaiennest.

Al direct bij de eerste aanplant werden bijna maandelijks planten vernietigd, bijv vuilbomen werden weggemaaid. Daardoor is er vanaf 2019 veel geïnvesteerd in de gemeente als beheerder.

Het voedselbos beslaat 55 ha openbare ruimte; dit was uiteraard een te groot terrein om aan medebeheer te denken. Het gebied werd niet uit het beheerbestek gehaald en het beheer bleef gebeuren onder verantwoordelijkheid van de gemeente (door verschillende aannemers).

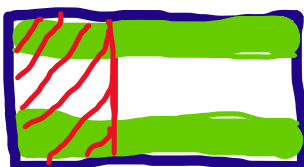
VBAZO vormt een groene zone die het Diemberbos en de parken in Zuidoost met elkaar verbindt en is daarom van ecologisch belang. Een bloemenweide of bloemenlint zou een grote functie kunnen hebben voor de biodiversiteit, oa insecten. Er werd een oefening ontwikkeld ('radical observation') om te kijken wat er groeide op 1m² gras. Het bleek dat er vaak wel 20-25 soorten op 1 m² groeiden, alleen door het constante maaien kregen deze soorten geen kans om goed uit te groeien. Daaruit ontstond het plan om toe te werken naar gefaseerd maaien op een oppervlak van 42 ha, als een beheermethode waarmee er het hele jaar bloemen bloeien voor insecten. Insecten voeden op hun beurt weer amfibieën, vogels en zoogdieren. Deze visie op een voedselbos in de eerste plaats als voedsel voor niet-mensen is opmerkelijk, al maken mensen uiteraard ook deel uit van deze voedselketen.

Gefaseerd maaien kan op 3 manieren:

1. Door sinusmaaien
2. Goed bermbeheer, vgl Jaap Mekel
3. ...

Gemaaid moet er worden; volgens de natuurlijke successiewetten wordt water zonder maaien immers land, en land wordt bos. Bij gefaseerd maaien werk je met minimaal drie maai beurten.

Je bloemenweide verdeel je in brede banen, als volgt

Bij de eerste maaibeurt maai je twee banen aan de randen. Bij de tweede maaibeurt maai je een baan die over de twee eerdere banen loopt en ze verbindt. En bij de derde maaibeurt ?... Het is van groot belang om ca 1/6 van het terrein helemaal niet te maaien, om genoeg beschutting, voedsel en nestgelegenheid voor insecten, vogels en dieren te laten bestaan.

Dit jaar is het gefaseerd maaien voor het eerst best goed gegaan. Daaraan gingen vier jaar overleg met Stadswerken vooraf. De directie Stadswerken besteedt het meeste groenbeheer uit aan contractanten (vier verschillende in Zuidoost alleen), en Pantar. Daarnaast overlegden we elke maand met bestekmakers, ecobeheerders, gebiedsmakelaars en de groen-in-de-buurtcoördinator. Negentig procent van het werk bestond uit communicatie. En als er iets misging, deden we een melding: bouwprojecten die hun voorraden op voedselbosterrein zetten. Pantar die herplant kwam wegschuffelen. Liander die de grond opnieuw kwam openbreken. Aannemers die zich verdedigden door te zeggen dat hun personeel buitenlands was en geen bordjes Beheerd door bewoners kon lezen. Dit proces, en corona, leidde er echter toe dat de oorspronkelijke praktijkgemeenschap is leeggelopen.

Op verzoek van de gemeente werd door Urbaniahoeve een hele dure GISIB-kaart gemaakt van het VBAZO-gebied. GISIB is de GIS-software waarmee de gemeente haar kaarten maakt, die oa voor groenbeheer worden gebruikt. Echter, toen hij eenmaal klaar was, bleek hij niet nodig. Deels was al het overleg nodig om alle verschillende betrokkenen intern op één lijn te krijgen. Waar deze zware inspanning wel toe heeft geleid is dat het vorige DB van Zuidoost in februari 2022 een besluit heeft aangenomen om 'het toekomstbestendig maken van het Voedselbos Amsterdam Zuidoost (VBAZO) op de huidige locaties als aanvulling op het bestaande groen in de openbare ruimte' te stimuleren. Want: 'De sociale en ecologische voordelen (vergroten van de biodiversiteit en klimaat adaptatie) van dit project sluiten goed aan bij de Groenvisie en programma groen Zuidoost. Door de innovatieve aanpak, het ontwikkelen van deskundigheid en duidelijk eigenaarschap (medebeheer) van en door bewoners, levert het project nieuwe kennis en ervaring op. Zo wordt bijgedragen aan nieuwe oplossingen om de groenambities in Amsterdam te realiseren.' (uit Voordracht DB ZO, 2022). Hiermee wordt het voortbestaan van de bijzondere beplanting van het VBAZO geborgd tot 2040 (behalve op plekken waar woningbouw is voorzien, daar wordt de praktijkgemeenschap betrokken bij het ontwerp van het groen, om het in lijn met het voedselbos te houden). De regie voor het VBAZO-gebied ligt bij Urbaniahoeve en Stadswerken samen, zoals eveneens in de Voordracht is vervat. Twee andere doelen van VBAZO zijn waterberging en klimaatadaptatie. Door de aanvullende beplanting verbetert het bodemleven en kan de bodem tot dubbel zoveel water opnemen (en koolstof!).

Om de biodiversiteit te vergroten door VBAZO was het van belang om houtige opstanden van autochtone herkomst aan te planten. Van de houtige opstanden in Nederland is nu nog maar 3% autochtoon, wat erg belangrijk is voor insecten.

Het werk aan dit voedselbos had ook ten doel om dit resultaat deel te maken van integraal gemeentelijk beleid, en los te maken van persoonlijke relaties met bepaalde ambtenaren. Zo is Urbaniahoeve momenteel bezig, samen met Saar Francken vanuit de gemeente, om een goede lezing over gefaseerd maaibeheer te organiseren voor ambtenaren. Dat dit allemaal gelukt is, is deels te danken aan de betrokkenheid van de gemeentelijke Chief Scientific Officer (CSO) bij de PhD die Debra Solomon als partner van Urbaniahoeve net was gestart toen dit project begon. Debra's PhD gaat voornamelijk over het proces van de aanleg van dit voedselbos, en is in 2024 klaar.

Een andere succesfactor was het betitelen van fruitbomen als 'fruitstruiken'; door deze aanduiding te gebruiken is het gelukt om bomen in de openbare ruimte te kunnen planten met bewoners. Urbaniahoeve ontvangt nu geen geld meer voor het beheer; zij heeft wel veel geïnvesteerd in het opleiden van vier praktijkgemeenschappen van bewoners. Hiervoor is een reader opgesteld met

kaarten en percelen. Ter ondersteuning van de praktijkgemeenschappen is GroenplatVorm Zuidoost aangewezen, als nodig. Meer over de afspraken is te lezen in het DB-besluit uit 2022 (Voordracht VBAZO).

Voor nieuwe, soortgelijke projecten heeft VBAZO belangrijk werk gedaan om de weg te effenen. Renate geeft als tip mee om eerst na te gaan wie binnen de gemeente met het plangebied te maken hebben, en die bij elkaar te halen om de afspraken eerst te maken en dan vast te leggen. Hopelijk kan het pionierswerk van Urbaniahoeve helpen om het proces aanmerkelijk te vereenvoudigen! Op de vraag hoe Renate zelf gemotiveerd bleef in het vaak frustrerende proces, antwoordt zij dat het was alsof je een zware kei een berg op duwde, maar dat ze zich ten doel stelde om het laaghangend fruit van gefaseerd maaien in te voeren in de gemeente. Zij putte inspiratie uit het rapport Grenzen aan de groei van de Club van Rome en vindt dat je moet doen wat je kunt om bij te dragen aan het milieuprobleem. Simpele campagnes zijn cooler; dit soort dingen zijn echter als het bouwen van een piramide.

Daarna bekeken we een gedeelte van VBAZO waar lage boompjes, struiken en kruidachtigen zijn toegevoegd onder bomen, en een stuk waar gebouwd gaat worden, en waar nu niet gemaaid wordt en spontaan een prachtige biodiverse bloemenweide in het bouwzand is opgegroeid.